

ОЧЕВИДНЕ І НЕЙМОВІРНЕ

СЛОВО ПРО КНИГУ
Б.І. КОРОТЯЄВА, В.С. КУРИЛА,
С.І. САВЧЕНКА «*НЕСТАНДАРТНИЙ
ПОГЛЯД НА СТАНДАРТИ ВИЩОЇ
ОСВІТИ*»

Педагогіка
школи

**Віктор
ЄВДОКИМОВ**

Член-кореспондент
НАПН України,
доктор педагогічних
наук, професор

Проведене нами в рамках тематичного плану Національної академії педагогічних наук України експериментальне дослідження виявило несподіваний, на перший погляд, науковий результат, який полягає в тому, що здатність студентів генерувати творчий результат зменшується за час навчання в рази. З'ясувалось, що величезний творчий потенціал студентів не отримує виявлення

і розвитку із-за нетворчих орієнтирів. Відмінності в різних навчальних закладах несуттєві, що засвідчує стійку характерну тенденцію сучасної вищої освіти. Традиційні підходи до вирішення нових проблем, всякі удосконалення, поліпшення, не давали бажаних результатів.

Більше того, як переконають Б.І. Коротяєв, В.С. Курило, С.В. Савченко, автори книги «Нестандартний погляд на стандарти вищої освіти» й не могли дати таких результатів. Не

можна удосконалити те, що вимагає заміни.

При традиційному навчанні, яке на сьогодні є панівним, головною метою вищої освіти є формування у студентів міцних наукових знань, умінь і навичок відповідно до державних програм і стандартів. Провідним і основним способом передачі знань виступає лекція.

На традиційній тематичній лекції, незалежно від її якості і майстерності проведення, інтелектуальна діяльність студентів відбувається в режимі слухання. Лектор не має фізичних можливостей відслідковувати процес сприйняття слухачами тієї інформації, яку він викладає.

В режимі слухання внутрішні процеси продовжують залишатися прихованими від спостереження викладача. Він не має точних даних про те, хто його слухав уважно і зосереджено, а хто ні, або робив вигляд, що слухав – теж немає.

Режим слухання в рамках розкладу навчальних занять займає близько 80%. Адже в режимі слухання студенти живуть не тільки на лекціях, а й під час семінарських за-

нять. Це вже система, а тому вона, як і будь-яка інша система, буде себе захищати, не дозволяючи себе зламати. Й тим не менше автори книги намагаються це зробити, замінивши тематичні або інформаційні лекції на інший тип, який на сьогодні практично не зустрічається.

Найбільш цікавим є те, що критичного погляду на тематичну вузівську лекцію дотримуються менше 10%, до їх числа належать і автори книги. Свій погляд на лекцію вони назвали нестандартним, тобто неспівпадаючим із загальноприйнятим. Вони вважають, що на зміну тематичній лекції прийде лекція зовсім іншого типу – лекція прямої дії.

Лекції прямої дії мають свої особливості. Конспекти таких лекцій пишуться заздалегідь і роздруковуються в паперовому або електронному вигляді. У режимі реального часу не викладач, а студенти читають отримані лекції. Викладач стає організатором, консультантом, спостерігачем і контролером. Кожен студент працює з прочитаним. Режим читання на відміну від режиму слухання вимагає більшої зосередженості, прояву волі і характеру, самостійності та цілеспрямованості на успіх у вигляді освітнього результату або, можна назвати, освітнього продукту.

Робота на лекції прямої дії для студента – безперервний пошук і відкриття нового. Причому об'єктами пошукової діяльності є не тільки тексти лекції, але й самі студенти, їх індивідуальний особистісний потенціал, креативні, когнітивні, рефлексивні та інші процедури і види діяльності. Студент стає суб'єктом, конструктором своєї освіти. Він – повноправне джерело і організатор своїх знань, не менш важливе, ніж викладач або підручник. Процес навчання насичується особистісним значенням і досвідом студентів. Одночасно вони знайомляться з класичними досягненнями фахівців у досліджуваних галузях, не обмежуючись лише засвоєнням зовнішнього матеріалу.

Нова система виступає як таке навчання, що ставить на меті конструювання власного смислу, цілей і змісту освіти, а також процесу його організації, діагностики і усвідомлення.

Виявлення прихованих у людини можливостей стає методологією нової освіти. За такого підходу до навчання студенту пропонується вибудувати траєкторію своєї освіти, створюючи не тільки знання, але й особистісні цілі занять, програми свого навчання, способи освоєння тем вивчення, форми представлення і оцінки освітніх результатів. Особистісний досвід студента стає компонентом його освіти, а зміст освіти створюється в процесі його діяльності.

Поряд з вибудовуванням індивідуальних освітніх траєкторій, основною характеристикою нового типу навчання є також створення освітніх продуктів.

Освітній продукт може бути у вигляді анотації, рецензії, звіту, схеми, моделі, малюнка, наукової доповіді чи повідомлення, судження тощо. Це матеріалізована продукція. Але треба мати на увазі, що є освітня продукція й іншого виду – особистісна.

Особистісна продукція – це зміни особистісних якостей студента, що розвиваються в навчальному процесі. Обидві складові – матеріальна і особистісна – створюються одночасно в ході конструювання студентом індивідуального освітнього простору. Освітня продукція студента розглядається у взаємозв'язку її зовнішнього матеріалізованого прояву з внутрішнім – особистісними якостями, які проявлялись, формувались і розвивались в його діяльності. За зовнішніми продуктами, створеними студентом, здійснюється діагностика внутрішніх змін.

За нових умов навчання студент ставить власні цілі, виготовляє освітню продукцію, тому й зміст освіти для нього виявляється варіативним і розвивається в ході діяльності самого студента.

Так, здавалось би, повинно бути. Але в реальному житті спостерігається прихований і відкритий спротив новій системі, намагання законсервувати традиційну систему.

Парадокс полягає в тому, що існуючий стан справ влаштовує більшість студентів. На лекції можна бути неробю, займатися другорядними справами, обмірковувати приємні спогади тощо. За такого «навчання» студенти не створюють освітній продукт, байдуже відносяться до навчання. Бесіди зі студентами засвідчують, що вони розуміють низьку ефективність і навіть пустоту і аморальність навчання в режимі слухання. Разом з тим, треба зауважити, що традиційний підхід до навчання багато століть є не тільки головною формою і методом навчання, але ще й головною несучою опорою всього навчального процесу.

Мова йде не про те, щоб без жалю зруйнувати традиційну систему, а про те, щоб на заміну тематичній лекції в інтересах розвитку студента запропонувати інший спосіб навчання, більш продуктивний за результатами і більш привабливий за формою і змістом. В цьому й полягає нетрадиційний погляд. Його суть в тому, що формат навчання в режимі слухання лекцій необхідно докорінно змінювати, оскільки за цим стоїть, за вдалим висловом авторів книги, взятим з астрофізики, «чорна діра», яка безслідно поглинає енергію лектора і студентів.

Жоден лектор не може точно і достовірно стверджувати, наскільки студенти уважно і зосереджено його слухають, наскільки вони адекватно сприймають зміст лекції, та що залишається в їх головах із сприйнятого змісту і в якому обсязі.

Традиційний погляд склався історично упродовж століть, зайнявши міцні і головні позиції серед інших форм і методів навчання студентів. Тому традиційна система дуже стійка і її важко замінити без досить переконливих аргументів.

Добре відомо, що для того, щоб отримати результат найвищого рівня,

потрібно займатись однією справою, відклавши всі інші, хай і вкрай важливі, на інший строк. А в реальному житті протягом семестру студенти слухають лекції з 6-8 дисциплін, що обґрунтовується поліпредметною технологією як позитивне явище. Це розглядається як норма, яка перевірена століттями.

Нестандартний погляд полягає в тому, що при поліпредметній технології не можна глибоко зануритись у вивчення одночасно 3 – 4 дисциплін на тиждень або 2-3 на день.

У традиційній тематичній лекції присутні атрибути, що регулюють хід реальних подій: тема, час, місце, обсяг. Але при всьому тому відсутній головний атрибут і кожної окремої лекції, і всіх разом взятих в системі – відслідковування найбільш суттєвого, тобто всього того, що відбувається під час лекції в головах студентів.

Автори книги, оцінюючи сегмент освітнього простору, в якому провідне місце займає лекція, яка використовується в системі поліпредметної технології вивчення теоретичних дисциплін, відмічають, що присутність «чорної діри» в даному сегменті, як всередині кожної лекції так і в паузах між ними, є об'єктивна реальність або об'єктивний факт. Нестандартний підхід з цих позицій полягає в тому, щоб підірвати, зруйнувати «чорну діру» з тим, щоб докорінно змінити ситуацію і традиційний порядок речей – сутність самої лекції та порядок її проведення. На лекціях прямої дії режими пошуку, творення супроводжують студента від початку і до кінця вивчення тієї або іншої дисципліни.

За кожною тематичною лекцією стоїть «чорна діра», в якій безслідно зникає енергія всіх тих, хто читає лекції подібного типу. При цьому наводяться такі аргументи: «так було завжди», «поліпредметна технологія перевірена часом», «не можуть помилятися всі і в усіх університетах одночасно щоденно».

Автори книги закликають відійти від сліпої віри в традиції і перейти до прискіпливого аналізу результатів того, що маємо, а вони далеко не втішні. Їх позиція відносно тематичних лекцій чітка і зрозуміла – вони повинні бути всі замінені лекціями прямої дії. Позиція справді є радикальною, справою абсолютно новою як для викладачів, так і студентів. Вагомим аргументом на користь нової системи можуть бути результати навчання. Було б корисним, не зволікаючи, дозволити педагогічний експеримент 2-3 університетам з метою відпрацювання всіх елементів нової системи навчання. Теоретична база нового проекту добре розроблена авторами книги, а викладачам пропонується як добре обгрунтований варіант не імітації реформ у вищій школі, а шанс змінити докорінно ситуацію на краще.

Не дивлячись на розуміння того, що поліпредметна система є гальмом розвитку вищої освіти, вона залишається практично незмінною. Називаються ряд причин такої живучості, серед яких: супротив викладачів і управлінців, які посилюються на традиції, відсутність належної кваліфікації частини викладачів, монополізація прав на освіту студента єдиних та єдино можливих освітніх стандартів, ігнорування освітніх потреб і можливостей самого студента, економічна складова в освіті. Це справді має місце, як і справедливим є те, що ці причини при наявності бажання і волі можна усунути.

На наш погляд, причини живучості діючої поліпредметної системи навчання більш глибокі. Вони мають масовий і глобальний характер, їх важко вирішувати на локальному рівні. Для їх вирішення потрібен соціальний запит, або по іншому – тиск суспільного інтересу, якого ще донедавна не було.

Поясню свою думку.

У світовій історії можна виділити три основні типи суспільства: аграрне, індустріальне та інформа-

ційне. Аграрне суспільство виникло на землі приблизно вісім-десять тисяч років тому внаслідок першої соціотехнологічної революції – аграрної. Для цього типу соціальної організації основою економіки, політики, сімейних відносин, культури, усього життя суспільства виступає земля. Суспільним запитом цього суспільства було збереження традицій, накопичення, узагальнення і розповсюдження практичного досвіду, поширення кращих зразків роботи.

Індустріальна революція, що розпочалася у XVIII ст., ознаменувала перехід від аграрного до індустріального типу суспільного устрою, специфіку всіх суспільних відносин, в якому визначає крупне машинне виробництво.

У другій половині XX ст. розпочалась нова соціотехнологічна революція – інформаційна, сутність якої можна охарактеризувати положенням про те, що в інформаційному суспільстві головним продуктом виробництва та основним товаром стає інформація.

На сьогодні одним з важливих завдань університетів стає поступовий перехід до підготовки таких/тих людей, хто створює інформацію та вміє користуватися нею. Пристосуватись до нового інформаційного суспільства можна буде на основі перманентної інформаційно-комунікаційної підготовки, оскільки радикальним змінам підлягає культура, система соціальних зв'язків, сімейно-побутових зв'язків, структура влади.

Зрозуміло, що в умовах розбудови інформаційного суспільства освіта починає відігравати вирішальну роль у розвитку кожної країни. Тому однією з провідних тенденцій останнього часу в розвинених країнах є суттєва зміна відносин між державою та системою освіти. При цьому освіта законодавчо визначається і фактично виявляється одним із пріоритетних напрямів державної політики розвинених країн.

Одночасно з посиленням державного впливу на освіту однією з провідних тенденцій останніх десятиріч в її розвитку стала зміна традиційної освітньої парадигми на особистісно орієнтовану.

При інформаційному типі соціального устрою освіта виступає в декількох іпостасях: як засіб самореалізації, саморозвитку та самоствердження особистості, як засіб усталеності, соціального самозахисту та адаптації людини, як капітал, яким вона буде розпоряджатись як суб'єкт на ринку праці. Але найголовніше – освіта виступає як засіб захисту здоров'я особистості, як засіб забезпечення її безпеки. Зрозуміло, що традиційна освіта, яка існує сьогодні, не здатна виконувати зазначені функції.

Автори книги пропонують освіту, яка є альтернативою традиційній, і розуміється як особливий тип освіти, у якому створено оптимальні умови для розвитку у суб'єктів навчання здатності до самоосвіти, самовизначення, самостійності і самореалізації.

Отже, запропонований новий тип освіти відповідає соціальним запитам суспільства з чітким розумінням того, що *традиційна поліпредметна система освіти є гальмом подальшого суспільного прогресу*. Ми переконані, що тиск суспільного інтересу з метою заміни поліпредметної освіти буде посилюватись.

Автори книги показують, що найбільша «чорна діра» є в самостійній роботі студентів. Уся складність організації самостійної роботи студентів полягає в тому, що в умовах поліпредметної технології вивчення навчальних дисциплін самостійна робота студентів у її повноцінному і повномасштабному вигляді практично неможлива. Адже неможливо в щоденному режимі самостійно працювати з матеріалами 6-8 дисциплін.

Зрозумілою аргументацією автори переконливо показують, що самостійну роботу студентів по вивченню навчальної і наукової літератури в її

повноцінному і високопродуктивному вигляді можна організувати за умови впровадження в навчальний процес моно предметної технології. Важливо, щоб за результатами самостійної роботи студентів був підготовлений освітній продукт.

Щоб кінцевим результатом навчання у будь-якому освітньому сегменті став освітній продукт, треба змінювати всю систему, а не окремі сегменти. Міцність будь-якої системи визначається найслабшою ланкою. Тому у новій системі семінари будуть зовсім іншого типу і характеру. Важливо, щоб всі питання життя і діяльності студентів вирішувались разом з ними. Освіта здобувається ціною власної праці, власних зусиль, волі, почуттів. Все інше – обман, самообман і «чорна діра».

Зміни, які пропонують автори книги, повинні гарантовано захищати, розвивати і укріплювати здоров'я студента, в тому числі фізичне, психічне і духовне здоров'я. А, отже, спосіб життя студента – найбільш суттєва і головна складова будь-якого сегменту освітнього простору кожного конкретного університету.

Нестандартний погляд авторів книги на існуючі стандарти контролю і якості вищої освіти *полягає в зміні цілі вищої освіти*. Це не якість знань, умінь і навичок у підготовці висококваліфікованих кадрів для потреб держави і всіх її сфер, а *якість способу життя, який би гарантував і якість вищої освіти*. Особливо треба зазначити, що вимірювання і оцінювання зорієнтовані на досягнуті успіхи, а не на помилки, як це має місце сьогодні. При цьому, відбувається публічний характер захисту досягнутих студентами результатів. Прозорість і відкритість висвітлює «чорну діру» в даному сегменті освітнього простору, викликаючи довіру студентів до процесу оцінювання та долаючи одну із причин конфліктів у студентському середовищі.

Автори книги справедливо звертають увагу на те, що «чорні діри» *закладаються вже в стандартують документах вищої освіти*. Візьмемо, наприклад, навчальний план, який визначає стандартне протікання подій і всього внутрівузівського/внутрішньовузівського життя. Структура навчального плану передбачає упродовж семестру паралельне вивчення від 6 до 8 дисциплін, що апріорі вже закладається єдина для всіх поліпредметна технологія. Автори наводять вагомі аргументи того, що за поліпредметною технологією стоять руйнівні процеси, які домінують над утворювальними, блокуючи і пригнічуючи їх.

Від цих аргументів неможливо так просто відмахнутись, навпаки, вони закликають до їх аналізу. Принаймні з'являються сумніви в тому, що поліпредметна технологія єдино можлива в реалізації навчального плану. На нашу думку, нестандартний погляд на стандартний навчальний план є науково спроможним й достатньо обґрунтованим, а це дає підстави, щоб говорити про заміну його на протилежний – монопредметний.

Самі автори зазначають, що *робити це треба* не шляхом одноразової реформи, а *пошуково-експериментальним шляхом, причому поступово, не поспішаючи*. Не виключаємо, що можуть з'явитись й інші проекти, якщо відкрити рух в цей бік.

Зауважимо, що наукові знання є абсолютно нейтральними до особистої філософії студента, й вони самі по собі не здатні її змінити або сформулювати заново, перебудувати її на той випадок, якщо вона, м'яко кажучи, не зовсім правильна, а, можливо навіть і руйнівно-кримінальна. Щоб впливати на особисту філософію студента, і, можливо, перебудувати її з однієї тональності, особливо з руйнівної, на іншу – творення, є тільки один шлях – пробудити, мотивувати і створювати відповідний спосіб життя, заряджений на напружену працю, –

фізичну, інтелектуальну, соціально-моральну. Саме спосіб життя стане об'єднуючим елементом всіх сегментів освітнього простору та життя студентів після занять.

Великі українські педагоги сучасності А.С. Макаренко, В.О. Сухомлинський, І.Г. Ткаченко, О.А. Захаренко вчили не просто знанням, а достойному способу життя, й тому, як змінювати на краще своє життя і свою землю, на якій живуть, і як любити свою сім'ю, близьких, свою Батьківщину і всіх людей, які проживають на цій землі.

Сьогодні вища освіта України живе в нових умовах: новою стала законодавча база, вона стала іншою в організаційному плані, в нових кваліфікаціях, у новому змісті освіти і його результатах тощо. При цьому психологічно важливо, що зараз не тільки світ став іншим – відкритим, де маси людей вільно пересуваються, а ті, що живуть за десятки тисяч кілометрів один від одного, однак знаходяться в єдиному інформаційному просторі. Тут на повний зріст постає проблема сприйняття інформації, яка дається, з одного боку, підручниками і викладачем, а з іншого, – величезним обсягом і швидкістю інформаційних потоків, що йдуть з телевізора та Інтернету. Але все ж головне в іншому – людина по-новому розуміє, осмислює і цей світ і себе в ньому. У цьому зв'язку важливо теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити нову систему вищої освіти, яка буде адекватною до нових умов.

Книга «Нестандартний погляд на стандарти вищої освіти», авторів Б.І. Коротяєва, В.С. Курила, С.В. Савченка, – *це запрошення до вдумливого аналізу очевидного стану вищої освіти та перспектив її розвитку в державі*. Переконаний, що українська вища освіта є сферою, сприйнятною для передових, неймовірних ідей, які запропонували у своїй книзі відомі вчені.